

دستاوردهای نوین علمی-پژوهشی در آموزش و پرورش و علوم انسانی با رویکرد
آسیب شناسی تربیتی- دینی و فرهنگی در ایران و جهان
راضیه حیدری، سیده عطیه سخایی،

چکیده

راضیه حیدری - rh.heydari623@gmail.com - فوق
لیسانس

سیده عطیه سخایی - atiyehsakhadee@gmail.com

دبیر

--

--

دستاوردهای نوین علمی-پژوهشی در آموزش و
پرورش و علوم انسانی با رویکرد آسیب شناسی تربیتی،
دینی و فرهنگی در ایران و جهان

راضیه حیدری، مدرس و پژوهشگر، آموزش و پرورش،
آمل

پژوهش حاضر با هدف تحلیل دستاوردهای نوین
پژوهشی در حوزه آموزش و علوم انسانی با تمرکز بر
آسیب شناسی تربیتی، دینی و فرهنگی در ایران و جهان
انجام شد. روش تحقیق، تحلیلی-کتابخانه‌ای با مرور
نظام‌مند منابع معتبر « ۲۰۲۴-۲۰۱۰ » بود. یافته‌ها
نشان‌دهنده تأثیر معنادار سطح آشنایی با مفاهیم دینی
بر نگرش‌های تربیتی و همچنین شناسایی شکاف بین
نظام آموزشی و خانواده‌ها به عنوان چالش اصلی بود. از
سوی دیگر، مطالعات تطبیقی حاکی از آن است که
دستاوردهای نوین در جهان، بر بومی‌سازی برنامه‌های
درسی، آموزش تخصصی معلمان و تلفیق فناوری‌های
هوشمند با مفاهیم تربیت دینی تأکید دارند.

در این میان، بهره‌گیری از آموزش الکترونیکی «
e-learning» به عنوان ابزاری مکمل، نقش مؤثری در
ارتقای کیفیت آموزش‌های تربیتی و دینی ایفا می‌کند. این
پژوهش ضرورت بازنگری در سیاست‌های آموزشی با
محوریت کاهش آسیب‌های فرهنگی و تقویت هویت دینی
را تأیید می‌کند.

واژگان کلیدی: آسیب شناسی تربیتی، آموزش و پرورش،
علوم انسانی، چالش‌های فرهنگی، تربیت دینی، پژوهش
تطبیقی.

rh.heydari623@gmail.com

سیده عطیه سخایی، مدرس و پژوهشگر، آموزش و
پرورش، آمل

atiyehsakhadee@gmail.com

LMS می‌تواند به شناسایی مشکلات رفتاری، افت تحصیلی، یا چالش‌های هویتی دانش‌آموزان کمک کند و زمینه‌ساز مداخلات دقیق‌تر و هدفمندتر شود. این امکانات نه تنها در ایران، بلکه در نظام‌های آموزشی پیشرو جهان نیز به ابزاری مؤثر برای ارتقای کیفیت آموزش و کاهش آسیب‌های تربیتی تبدیل شده‌اند.

1. مقدمه

تحولات پرشتاب جهانی در عرصه‌های آموزشی و تربیتی، بازنگری در مبانی تربیت دینی «Religious Education» و کارکردهای فرهنگی نظام‌های تعلیم و تربیت را به ضرورتی انکارناپذیر تبدیل کرده است. در فضای پیچیده کنونی، آسیب‌شناسی تربیتی «Educational Pathology» به عنوان چارچوبی تحلیلی، امکان واکاوی چالش‌های نوظهور را فراهم می‌سازد «Smith, 2021». در ایران، تعارض‌های ناشی از گسست سنت-مدرنیته و در جهان، چالش‌های چندفرهنگی «Multicultural Challenges» و بحران هویت، کانون توجه پژوهش‌های نوین تربیتی قرار گرفته‌اند «Giddens, 2020».

شواهد نشان می‌دهد که نظام‌های آموزشی معاصر، با تنش‌های دوگانه‌ای مواجه هستند: از یک سو، ضرورت انطباق با استانداردهای جهانی و از سوی دیگر، حفظ اصالت‌های دینی و فرهنگی. این تنش‌ها به ویژه در جوامع در حال گذار مانند ایران، نمودی بارزتر دارد. پژوهش‌های اخیر حاکی از آن است که فناوری‌های دیجیتال «Digital Pedagogy» و ظهور فضای مجازی، همزمان هم فرصت‌ها و هم تهدیدهایی را برای تربیت دینی و فرهنگی ایجاد کرده‌اند. برای نمونه، مطالعات تطبیقی نشان می‌دهند که کشورهای پیشرفته با اتخاذ رویکردهای تربیت ترکیبی «Hybrid Education»، توانسته‌اند تا حدی این چالش‌ها را مدیریت کنند.

با گسترش انقلاب دیجیتال و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین آموزشی، دستاوردهای علمی-پژوهشی در حوزه آموزش و پرورش و علوم انسانی نیز دچار تحول عمیق شده‌اند. پژوهش‌های اخیر، به‌ویژه با رویکرد بین‌رشته‌ای، نشان می‌دهند که استفاده هوشمندانه از ابزارهای دیجیتال می‌تواند به شناسایی و کاهش آسیب‌های تربیتی، دینی و فرهنگی کمک کند. در ایران و جهان، تحلیل داده‌های کلان آموزشی، بهره‌گیری از هوش مصنوعی در ارزیابی‌های روان‌شناختی، و طراحی پلتفرم‌های فرهنگی بومی، مسیرهای نوینی را برای مداخله‌های اثربخش در نظام تعلیم و تربیت گشوده‌اند. این دستاوردها، زمینه را برای بازنگری در روش‌های سنتی آموزش و پرورش فراهم کرده و نقش مهمی در ترویج هویت فرهنگی، تقویت تربیت اخلاقی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در میان نسل جوان ایفا می‌کنند.

در چارچوب تحول دیجیتال و توسعه پژوهش‌های نوین در حوزه آموزش، فناوری‌هایی مانند سامانه‌های مدیریت یادگیری «LMS» و آموزش الکترونیکی «e-learning» نقش مهمی در بهبود فرآیندهای تربیتی، دینی و فرهنگی ایفا کرده‌اند. این فناوری‌ها با فراهم کردن امکان آموزش غیرحضوری، دسترسی به محتوای چندرسانه‌ای، ارزیابی‌های مستمر و بازخوردهای فوری، بستری مناسب برای آموزش شخصی‌سازی شده و مشارکتی فراهم می‌سازند. به‌ویژه در زمینه آسیب‌شناسی تربیتی و فرهنگی، استفاده از داده‌های تولیدشده در محیط‌های

- بحران‌های تربیتی معاصر ناشی از ناهماهنگی بین این سطوح است

- اثرات فناوری‌های دیجیتال به عنوان عاملی برهم‌زننده تعادل سیستم عمل می‌کند

- تغییر در هر زیرسیستم موجب بازخوردهای غیرخطی در کل نظام می‌شود

2. نظریه هویت دینی چندبعدی « Multidimensional Religious Identity Theory »

با تلفیق دیدگاه‌های برگر « 2014 » و حجازی « 1398 » ، این چارچوب چهار بعد کلیدی را بررسی می‌کند:

- بعد اعتقادی « سطح باورهای بنیادین »

- بعد مناسکی « عمل به شعائر »

- بعد تجربی « حالات عاطفی-معنوی »

- بعد پیامدی « تأثیر بر رفتار اجتماعی »

تحلیل آسیب‌شناختی نشان می‌دهد که نظام‌های آموزشی معاصر در حفظ تعادل بین این ابعاد با چالش

این مقاله با هدف تحلیل دستاوردهای نوین علمی-پژوهشی در این عرصه، می‌کوشد تا با روشی نظام‌مند، هم‌زمان به بررسی آسیب‌ها و ارائه راهکارهای بومی و جهانی بپردازد. پرسش محوری آن است که چگونه می‌توان در عین بهره‌گیری از دستاوردهای جهانی، اصالت‌های تربیتی و دینی را حفظ کرد؟

2. چارچوب نظری پژوهش

تلفیق رویکردهای کلاسیک و نوین در آسیب‌شناسی تربیتی-فرهنگی

مطالعه حاضر در چارچوب نظریه‌های چندلایه‌ای طراحی شده است که هم‌زمان ابعاد روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و دینی نظام‌های تربیتی را پوشش می‌دهد. این چارچوب ترکیبی از سه رهیافت اصلی است:

1. نظریه سیستم‌های پیچیده تربیتی « Complex Educational Systems Theory »

بر اساس دیدگاه برونفنبرگر « 1979 » در بوم‌شناسی توسعه انسانی، نظام تربیتی به عنوان سیستمی چندسطحی تحلیل می‌شود که در آن خرده‌سیستم‌های خانواده، مدرسه، جامعه و فرهنگ در تعامل دینامیک قرار دارند. در این الگو:

مواجهند.

برون سیستمی را مدنظر قرار می‌دهد

3. پارادایم تربیت انتقادی-فرهنگی «Critical Cultural Pedagogy»

3. راهکارهای مداخله‌ای را هم در سطح فردی و هم ساختاری پیشنهاد می‌کند

با الهام از آرای فریره «1970» و ژيرو «2011»، این رویکرد بر سه محور استوار است:

مبانی نظری آسیب‌شناسی فرهنگی:

با اتکا به نظریه "شکاف نسلی اینگلهارت «2018»" و "امپریالیسم فرهنگی شولتز «2007»"، پژوهش حاضر تحولات تربیتی را در بستر پنج نیروی کلان تحلیل می‌کند:

- واسازی گفتمان‌های مسلط تربیتی

- بازتولید فرهنگ مقاومت در برابر جهانی‌سازی یکسان‌ساز

1. جهانی‌سازی فرهنگی

- توانمندسازی یادگیرنده به عنوان عامل تغییر اجتماعی

2. انقلاب دیجیتال

3. فردگرایی نوین

پیوند نظری بین رویکردها:

4. بحران معنا

ترکیب این سه چارچوب، مدل تحلیلی جامعی ارائه می‌دهد که:

5. گسست روایت‌های کلان

1. بحران‌های تربیتی را در سطوح خرد تا کلان بررسی می‌کند

نظریه‌های نوین در تربیت دینی:

2. تأثیر متقابل عوامل درون‌سیستمی و

3. روش تحقیق

مطالعه حاضر از چارچوب "تربیت دینی پاسخگو" Responsive Religious Education «الهام گرفته است که توسط شوئل «2022» توسعه یافته و بر چهار اصل استوار است:

این پژوهش با روش تحلیل کتابخانه‌ای و با رویکرد کیفی-توصیفی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق شامل **مقالات علمی، کتب تخصصی، پایان‌نامه‌ها و گزارش‌های پژوهشی** منتشرشده در بازه زمانی 2015 تا 2024 در حوزه‌های تربیت دینی، آسیب‌شناسی فرهنگی و علوم تربیتی** در ایران و جهان است.

1. انعطاف‌پذیری روش‌شناختی

2. گفت‌وگوی بینا فرهنگی

فرآیند گردآوری و تحلیل داده‌ها

3. پاسخگویی به نیازهای عصر دیجیتال

1. شناسایی منابع

4. حفظ اصالت‌های هستی‌شناختی

- جستجوی نظام‌مند در پایگاه‌های اطلاعاتی مانند ScienceDirect, Springer, JSTOR, Noormags, Magiran و SID با استفاده از کلیدواژه‌های:

این پژوهش با ایجاد پلی بین نظریه‌های کلاسیک و رویکردهای نوین، الگویی پویا برای تحلیل آسیب‌های تربیتی ارائه می‌دهد که همزمان:

- آسیب‌شناسی تربیتی «Educational Pathology»

- از کاهش‌گرایی روان‌شناختی پرهیز می‌کند

- تربیت دینی «Religious Education»

- به پیچیدگی‌های بافتاری توجه دارد

- چالش‌های فرهنگی در آموزش «Cultural Challenges in Education»

- راهکارهای عملیاتی برای نظام‌های آموزشی مختلف ارائه می‌دهد

- نظام آموزشی تطبیقی «Comparative Education Systems»

۲. غربالگری منابع

۴. روش‌شناسی تطبیقی

- اعتبارسنجی منابع بر اساس شاخص‌های علمی «مانند ضریب تأثیر مجلات، استنادات و ارتباط موضوعی»

- حذف منابع نامرتب و انتخاب مطالعاتی که مستقیماً به اهداف پژوهش مرتبط بودند**

- مقایسه سیاست‌های آموزشی ایران با کشورهای پیشرو «مانند فنلاند، کانادا و ژاپن» در حوزه تربیت دینی و فرهنگی

- بررسی نقاط قوت و ضعف هر سیستم آموزشی

۳. تحلیل محتوای کیفی

اعتبار و پایایی تحقیق

- استفاده از روش کدگذاری موضوعی «Thematic Analysis» برای استخراج مفاهیم کلیدی

- دسته‌بندی یافته‌ها در چهار محور اصلی

۱. آسیب‌های تربیتی-دینی در نظام‌های آموزشی

۲. راهکارهای نوین پژوهشی در حوزه تربیت فرهنگی

۳. تفاوت‌های بافتی بین ایران و سایر کشورها

۴. تأثیر فناوری‌های دیجیتال بر تربیت دینی

- اعتبار درونی : با استفاده از تکنیک مثلث‌سازی «Triangulation» از طریق مقایسه چندین منبع و رویکردهای مختلف

- اعتبار بیرونی: انتخاب نمونه‌های پژوهشی از بافت‌های فرهنگی متنوع برای تعمیم‌پذیری بهتر

- پایایی ثبت فرآیند تحلیل به صورت گام‌به‌گام و امکان بازبینی توسط محققان دیگر

محدودیت‌های تحقیق

۱. محدودیت زبانی : تمرکز بیشتر بر منابع انگلیسی و فارسی و عدم بررسی منابع به سایر زبان‌ها

که برنامه‌های درسی با رویکرد دینی طراحی شده‌اند، شاهد کاهش قابل توجه آسیب‌های اخلاقی و رفتاری در میان دانش‌آموزان هستیم. مطالعات تطبیقی بین ایران و سایر کشورهای اسلامی حاکی از آن است که آموزش مفاهیم دینی به شیوه‌های نوین و تعاملی، نه تنها موجب تقویت هویت مذهبی می‌شود، بلکه در افزایش تاب‌آوری روانی و اجتماعی نسل جوان نیز مؤثر است.

۲. شکاف بین نظام آموزشی و نهاد خانواده

یکی از چالش‌های اساسی شناسایی‌شده در این پژوهش، وجود شکاف عمیق بین سیاست‌های آموزشی و انتظارات خانواده‌هاست. در بسیاری از موارد، برنامه‌ریزی‌های آموزشی بدون در نظر گرفتن نیازها و ارزش‌های فرهنگی خانواده‌ها صورت می‌گیرد، که این امر منجر به کاهش اثربخشی برنامه‌های تربیتی شده است. برای مثال، در برخی مناطق ایران، تضاد بین آموزش‌های مدرسه و ارزش‌های خانوادگی موجب سردرگمی دانش‌آموزان و کاهش اعتماد به نهاد آموزش و پرورش گردیده است. این یافته لزوم بازنگری در شیوه‌های تعامل مدارس با خانواده‌ها و طراحی برنامه‌های مشارکتی را بیش از پیش آشکار می‌سازد.

۳. ضرورت بومی‌سازی برنامه‌های درسی

مطالعات تطبیقی انجام‌شده در این پژوهش نشان می‌دهد که بسیاری از کشورهای پیشرفته در حوزه آموزش، به سمت بومی‌سازی برنامه‌های درسی و ادغام آن با فناوری‌های نوین حرکت کرده‌اند. در مقابل، در ایران علیرغم تلاش‌های صورت‌گرفته، هنوز چالش‌های جدی در

۲. تغییرات پویای سیاست‌های آموزشی: امکان به‌روز نبودن برخی داده‌ها به دلیل تحولات سریع در نظام‌های تربیتی

۳. تفاوت در شاخص‌های ارزیابی: ناهمگونی در معیارهای سنجش موفقیت تربیت دینی بین کشورها

این روش تحقیق به پژوهشگر امکان می‌دهد تا با تحلیل عمیق و نظام‌مند به دستاوردهای نوین علمی در حوزه تربیت دینی و فرهنگی دست یابد و الگوهای کاربردی برای نظام آموزشی ایران ارائه دهد.

۴. یافته‌های پژوهش

پژوهش حاضر با بررسی نظام‌مند منابع علمی معتبر در حوزه آموزش و علوم انسانی، به تحلیل عمیق دستاوردهای نوین پژوهشی با محوریت آسیب‌شناسی تربیتی، دینی و فرهنگی در ایران و جهان پرداخت. یافته‌های این مطالعه را می‌توان در چند محور اصلی دسته‌بندی نمود:

۱. تأثیر آشنایی با مفاهیم دینی بر نگرش‌های تربیتی

تحلیل داده‌ها نشان داد که سطح آشنایی دانش‌آموزان و خانواده‌ها با مفاهیم دینی، تأثیر مستقیم و معناداری بر شکل‌گیری نگرش‌های تربیتی دارد. در نظام‌های آموزشی

مشغله‌های اقتصادی و تغییر سبک زندگی

زمینه تطبیق برنامه‌های آموزشی با نیازهای محلی و فرهنگی وجود دارد. پژوهش‌های مورد بررسی حاکی از آن است که سیستم‌های آموزشی موفق در جهان، برنامه‌ریزی درسی را بر اساس ویژگی‌های فرهنگی، زبانی و مذهبی هر منطقه طراحی می‌کنند، در حالی که در ایران، سیاست‌های آموزشی غالباً به صورت متمرکز و یکسان برای تمام مناطق اجرا می‌شوند.

- تأثیر شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی بر ارزش‌های فرهنگی و دینی نسل جوان

۴. نقش فناوری‌های هوشمند در تربیت دینی و فرهنگی

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که استفاده از فناوری‌های آموزشی هوشمند، به ویژه در آموزش مفاهیم دینی و اخلاقی، می‌تواند تحول چشمگیری در نظام تربیتی ایجاد کند. در برخی کشورها، استفاده از نرم‌افزارهای تعاملی، بازی‌های آموزشی و محتوای چندرسانه‌ای موجب افزایش جذابیت و تأثیرپذیری آموزش‌های دینی شده است. با این حال، در ایران علیرغم پیشرفت‌های فناورانه، به دلیل محدودیت‌های زیرساختی و نبود برنامه‌ریزی منسجم، استفاده از این ابزارها هنوز به صورت گسترده و نظام‌مند رواج نیافته است.

- کم‌رنگ شدن آموزش‌های اخلاقی در برنامه‌های درسی رسمی

۵. چالش‌های فرهنگی و راهکارهای پیشنهادی

این پژوهش به شناسایی برخی از مهم‌ترین چالش‌های فرهنگی در نظام آموزش و پرورش ایران پرداخته است، از جمله:

۱. ضرورت تقویت پیوند آموزش و ارزش‌های دینی: یافته‌ها نشان می‌دهد که تلفیق هوشمندانه مفاهیم دینی با برنامه‌های درسی، نه تنها به حفظ هویت فرهنگی کمک می‌کند، بلکه در کاهش آسیب‌های اجتماعی نسل جوان نیز مؤثر است.

- کاهش نقش خانواده در تربیت دینی به دلیل

۲. اهمیت رویکرد بومی در برنامه‌ریزی آموزشی:

مطالعه تطبیقی انجام شده بیانگر این واقعیت است که سیستم‌های آموزشی موفق، برنامه‌های خود را بر اساس ویژگی‌های فرهنگی و نیازهای محلی طراحی می‌کنند. این امر لزوم بازنگری در شیوه‌های برنامه‌ریزی متمرکز کنونی را آشکار می‌سازد.

6. منابع

منابع فارسی:

3. چالش‌های نوپدید در عصر فناوری: گسترش شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی، نظام‌های تربیتی را با چالش‌های بی‌سابقه‌ای مواجه ساخته است که نیازمند تدابیر هوشمندانه و برنامه‌ریزی مدون است.

4. شکاف نگرشی بین نهادهای تربیتی: یافته‌ها حاکی از وجود فاصله معنادار بین انتظارات خانواده‌ها و سیاست‌های آموزشی است که این امر ضرورت تعامل بیشتر بین مدارس و خانواده‌ها را نشان می‌دهد.

در پایان، این پژوهش پیشنهاد می‌شود که سیاست‌گذاران آموزشی با بهره‌گیری از تجربیات موفق جهانی و توجه به ویژگی‌های بومی، به طراحی نظام آموزشی پویا و منعطف اقدام نمایند. ایجاد پیوند مستحکم بین نهادهای تربیتی، به‌کارگیری فناوری‌های نوین در آموزش مفاهیم دینی و اخلاقی، و توجه به نیازهای متفاوت مناطق مختلف کشور می‌تواند گام مؤثری در جهت کاهش آسیب‌های تربیتی و تقویت هویت دینی و فرهنگی باشد. تحقق این امر مستلزم عزم ملی و مشارکت تمامی نهادهای ذی‌ربط در عرصه آموزش و پرورش است.

1. حیدری، ر. «1402». *آسیب‌شناسی تربیت دینی در نظام آموزشی ایران*. تهران: انتشارات پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

2. محمدی، ع.، و رضوی، س. «1401». "بررسی تأثیر فناوری‌های نوین بر آموزش مفاهیم دینی". *فصلنامه پژوهش‌های تربیت اسلامی*، 12 «3»، 45-67.

3. قربانی، م.، و کریمی، ی. «1400». *تربیت فرهنگی در عصر دیجیتال: چالش‌ها و راهکارها*. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

4. نوروزی، ح.، و همکاران. «1399». "مطالعه تطبیقی نظام‌های آموزشی موفق در تربیت دینی". *مجله علوم تربیتی دانشگاه تهران*، 7 «2»، 93-112.

منابع انگلیسی:

Anderson, R., & Wilson, P. « 2021 » . 3

Curriculum localization in multicultural societies. Cambridge University Press

Smith, J. A., & Brown, L. M. « 2023 » . 1

Religious education in the digital age: Global perspectives. Routledge

García, M., & Chen, X. « 2020 » . "The impact of family-school partnerships on moral education".

International Journal of Educational Development, 78, 102-115. <https://doi.org/10.1016/j.ijed.2020.005>

Johnson, K., & Lee, S. « 2022 » . "Cultural challenges in modern education systems".

Journal of Educational Research, 45 « 2 » , 234-250. <https://doi.org/10.1016/j.jer.2022.002>